

THEOLOGIA PRACTICA

Tunyogi Lehel

Fodorháza

A Rembrandt-kód*

A tékozló fiú hazatérése Rembrandt van Rijn ábrázolásában és Henri J. M. Nouwen értelmezésében

Rembrandt Code. Abstract

The “Rembrandt Code” is mainly based on the crucial writing of Henri Nouwen: *The Return of the Prodigal Son*, a book unfortunately unknown for the East-European readers. The author of this presentation several times tried to popularize the books of Father Henri, giving lectures as often he could. The echoes of these lectures were very positive, so he summarized his conclusions in this essay lectured in front of a youth auditorium in Nagyvárad. The “Code” is very simple as all the teachings of Henri, the Beloved One: God is receiving and embracing us with His Fatherly and Motherly embracement, welcoming us in His house where all of us is belonging and where is enough place to dwell.

Keywords: Practical Theology, Pastoral Care, History of Arts, Henri Nouwen; Rembrandt van Rijn.

Közel mentek pedig hozzá mindenféle vámszedők és bűnösök, hogy őt hallgassák; és szűgölődtek a farizeusok és az írástudók, mondván: Ez bűnösöket fogad, és együtt eszik velük. Mondta tehát nekik ezt a példázatot, mondván: [...].

[...] Egy embernek volt két fia; és az ifjabbik azt mondta atyjának: Atyám, add ki nekem a vagyonból a rám eső részt. És megosztotta közöttük a vagyont. És nem sok nap múlva a fiatalabbik fiú összeszedvén mindenét, messze országba költözött, és ott eltékozlta vagyonát dobzódo étellel. Miután pedig mindent elköltött, nagy éhség támadt abban az országban, és ő kezdett szűkséget látni. És elmenvén hozzásegődött annak az országnak egyik polgárához; és az elküldte őt földjére sertéseket legeltetni. És azokkal a becőkekkel¹ kívánta hasát megtölteni, melyeket a sertések ettek; és senki sem adott neki. Magába szállván tehát, azt mondta: Az én atyámnak mily sok bérese bővelkedik kenyérben, én pedig itt éhen veszek! Felkelvén elmegyek az én atyámhoz és azt mondom neki: Atyám, vétkeztem az ég ellen és teellened; és már nem vagyok méltó, hogy fiadnak neveztessem; tégy engem olyanná, mint béreseid közül egy! És felkelvén elment atyjához. De még mikor ő távol volt, meglátta őt atyja, és megesejt a szíve, és odafutva nyakába borult és összevissza csókolta őt. De a fiú azt mondta neki: Atyám, vétkeztem az ég ellen és teellened; és már nem vagyok méltó, hogy fiadnak neveztessem. Az atya pedig azt mondta szolgáinak: Hozzátok ki a legszebb ruhát és adjátok rá, és húzzátok gyűrűt a kezére és sarukat a lábaira; és hozzátok a bízalt borjút, vágjátok le, és együtt és vigadjunk! Mert ez az én fiam halott volt és feltámadott; és elveszett volt és megtaláltatott. És elkezdtek vigadni.

* Előadás, mely elhangzott a Nagyvárad-Rogériuszi Református Egyházközség 2010. április 17–18-án tartott III. Ifjúsági Evangelizációs Konferenciáján.

¹ Takarmányként használt vad szentjánoskenyér gyümölcse. Károli Gáspár fordításában: „moslék”.

Az ő nagyobbik fia pedig a mezőn volt; és amint hazajövet közlekedett a házhoz, meghallotta a zenét és táncot. És szólítván az egyik szolgát, tudakolta, mi az? Az pedig azt mondta neki: Öcséd megjött; és atyád levágatta a bízalt borjút, hogy egészségben nyerte őt vissza. Erre megharagudott, és nem akart bemenni; tehát atya jött ki, és kérlette őt. De ő felelvén, azt mondta atyjának: Ime, ennyi esztendeje szolgálók neked és soha parancsodat át nem hágtam, és nekem soha nem adtál egy kecskéfiat, hogy barátaimmal vigadjak. Mikor pedig ez a fiad, aki paráználkával ette meg vagyonedat, megjött, levágattad neki a bízalt borjút. Ő pedig azt mondta neki: Gyermekem, te mindenkor velem vagy, és mindenem a tied. De kellett vigadni és örvendezni, mert ez a te testvéred halott volt és feltámadott; és elveszett volt és megtaláltatott.²

Nevetségesen egyszerű evidenciával kezdem: hazatérni csak haza(felé) lehet. Viszont rögtön az a kérdésünk, hogy mit tekinthetünk „hazának”? Itt most nem a patriotá, romantikus szlogenekben elkoptatott „haza” fogalmára gondolok. Egyébként is, a példázatunkkal kapcsolatban azt lehetne mondani, hogy a „haza”, a „pátria” – benne van a kifejezésben, hogy – az apával való együttlétet jelenti, azt a helyet (nemcsak anyaföldet, hanem) az apától kapott otthont, ahova az ember mindig visszavágyik. Tamási Áron nem hiába a hazátlanságban sínylődő, rabszolga-leszármazott négerrel mondatja ki a választ a rengeteget, a várost és Amerikát megjárt Ábel kérdésére, hogy: „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.”

Ezt az evidenciát illetően, tudnunk kell azt, hogy az egész Biblia egy jellegzetes betűvel kezdődik, s ez pedig a B betű, aminek az a jelentése, hogy „ház”. (Minden betű a héber nyelvben egy bizonyos fogalmat jelöl.) Ez a héber ABC-nek (az ’alefbétnek) a második betűje, s azt jelenti tágabb értelemben, hogy „otthon”. Így egy kis belemagyarázással úgy okoskodhatunk, hogy a Szentírás ezzel a betűvel mintegy kifejezésre juttatja azt a kegyelmi tényt, hogy Isten mindenekelőtt otthont akar nekünk biztosítani, házat akar nekünk adni. Formáját tekintve az öleléshez hasonlít, amely elenged ugyan, de mindig vissza is vár és mindig nyitva van előttünk. Ha pedig negyvenöt fokos szögben lefelé fordítva a tárgyalandó Rembrandt-képre vetítjük ezt a betűt, akkor bele is illeszkedik a festményen látható atya ölelésének körvonalába.

Az „otthon” nem feltétlenül csak helymeghatározó kifejezés. „Otthon lenni” nem annyira helyhez kötöttséget, hanem sokkal inkább viszonyt jelent – nem magához a helyhez, hanem inkább egy személyhez. Akár több személyhez is, de Egy Valakihez feltétlenül. Ahhoz, Akiről a Zsolt 90,1-ben azt olvashatjuk, hogy: „Te voltál nekünk hajlékunk nemzedékről nemzedékre”, s a közvetkezőben, a Zsolt 91,2-ben pedig: „Én ottlalmam, várom, Istenem”.

Bevezetésképpen még azt is el kell mondanom, hogy ez egy archetipikus történet. Tehát egy ősminta-történet, amelyben nemcsak az egyes ember élettörténete, hanem az egész világ történelme, nemcsak a bűn-, hanem az üdvtörténet is benne van.

Erről szól például a bűneset: Isten mindent biztosított az emberpárnak – jólétet, kényelmet, az Éden-kertet, a pusztaságban (érdekes, hogy akkád nyelven az Éden nem a bőség Paradicsom-kertjét, hanem „pusztaságot” jelent) egy olyan helyet, ahol otthon érezhette magát – de az ember mégis elkíváncozott.

Vagy pedig ez az ősminta a pátriárkák történetében is felismerhető, az egész ószövetségi választott nép történelmében, ami azzal kezdődik, hogy egy magtalan idős családot Isten azzal szólít meg, hogy: „Eredj ki a te földedből, és a te rokonságod közül,

² Lk 15,1–3,11–32. Kecskeméthy István fordításában. *BIBLIA*. Kecskeméthy István fordítása. Koinónia. Kolozsvár 2002.

és a te atyádnak házából, a földre, amelyet én mutatok néked.”³ Csakhogy itt az a lényeges különbség, hogy Ábrám ezt nem a saját lelki lázadásának indíttatásából teszi, hanem Istennek a parancsára. Tehát ez már egy olyan kivonulás, egy olyan elrugaszzkodás „a te családodból, a te rokonságodból, a te atyádnak házából”, ami az engedelmes-ség jegyében történt. Ábrám úgy indulhatott el és úgy lett aztán nagy néppé, Ábrahám (,sokaság atyjává”), hogy megedződött ebben az eltávozásban, illetve hazaköltözésben.

Ugyanilyen ősmintát követnek a József-történetek is. (Erre majd részletesebben fogok kitérni, mert nagyon sok közös vonás van a tékozló fiú és a József története között.) Vagy pedig ugyanezen modell szerint alakul az Egyiptomba való költözés, ami azután rabszolgasággá módosul, mint ahogy a tékozló fiú is a kezdeti jólét után hamarosan a moslékos vályúhoz süllyed, s akkor kezd hazagondolni és hazafelé indulni. A példák tovább sorolhatók...

Egészen Jézusig, aki szintén hasonló utat (de persze másképpen) járt be attól kezdve, hogy Ő is elhagyta az atyai hajlékot és önmagát megüresítve, miközénk – „az Övéi közé”⁴ – jött. Itt a „keresztfának haláláig” aláta meg magát, hogy abból a mélységből magasztosuljon minden név fölé,⁵ visszaemelkedve oda, ahonnan érkezett, s ahova mindnyájunkat magához kíván emelni azon az úton, amelyet Ő tört előttünk, arra a helyre, amelyet Ő készített nekünk.⁶

Viszont van egy másik történet is, amely szintén hazatérés-történet: a parabola (példázat) találkozása egy festővel, a festő festményének találkozása egy teológussal, s a teológus könyvének találkozása mivelünk. Az itt következő előadás ezekből a találkozásból építkezik.

A festő: Rembrandt, teljes nevén *Rembrandt Harmenszoon van Rijn* (Leiden, 1606. július 15. – Amsterdam, 1669. október 4.). Festményének címe: *A tékozló fiú hazatérése* (készült 1668 körül; 1766-ban Katalin cárnő a szentpétervári rezidenciájában levő Hermitage-gyűjteménye számára szerzi be; azóta is ott található).

A teológus (szintén holland): Henri Jozef Machiel Nouwen (Nijkerk, 1932. január 24. – Hilversum, 1996. szeptember 21.). Találkozása a festménnyel annyira döntően meghatározta életét, hogy még a pontos időt is feljegyezte: 1986. július 26; délután 2:30. Könyvének címe: *The Return of the Prodigal Son*.⁷

A példázat egy dramatikus háromszöggel indul: „egy embernek volt két fia.”⁸ Ugyanúgy, mint az első család történetében: Ádám és Éva együttlétéből két fiú születik, Káin és Ábel. És ez már elég ahhoz, hogy egy drámai – majd pedig tragikus – helyzet alakuljon ki.⁹

Az a kérésem a hallgatóság felé, hogy emelje fel a kezét az, aki a kisebbik fiúval tudja magát azonosítani. (Legtöbben.) Ki az, aki inkább az idősebbik fiút érzi magához

³ 1Móz 12,1.

⁴ Jn 1,11.

⁵ Fil 2,5–11.

⁶ Jn 14,2–6; 16,5. Ld. még Jn 14,2: „Az én Atyámnak házában sok lakóhely van... Elmegyek, hogy helyet készítsek néktek.”

⁷ Nouwen, Henri J. M.: *The Return of the Prodigal Son. A Story of Homecoming*. Darton, Longman and Todd. London 1992.

⁸ Lk 15,11.

⁹ 1Móz 4,1–16.

közel? (Jóval kevesebben.) És ki az, aki inkább az atya szerepében tudja magát elképzelni? (Senki.)

Kezdjük a kisebbik fiúval. Hasonlítsuk össze a sorsát a Rembrandtéval, majd pedig a Henri Nouwenével. Rembrandt 17. századi festő, rendkívüli tehetsége már egészen fiatal korában nyilvánvalóvá lett. Az édesapja viszonylag tehetősnak volt (tudjuk, hogy Hollandia a szelmalmok országa), aki azt szeretne volna, hogy fiából tudós legyen, ezért a Leideni Egyetemre íratta be. Rembrandt viszont otthagya az egyetemi tanulmányokat és Jacob van Swanenburgh leideni mesterhez szegődött festészetet tanulni. Majd egy fél évet Amszterdamban tanult Pieter Lastman festőnél – ez azért fontos, mert Lastman az olasz festészetet nevelkedett és Olaszországból hozta magával a chiaroscuro, tehát a világos és a sötét, a fény és az árnyék játékának ábrázolási technikáját, ami a festményünk tárgyalásakor lesz különösképpen fontos.

Óriási tehetsége nagy sikerű művésszé tette Rembrandtot. Számos megrendelést kapott, melyek teljesítéséből tekintélyes vagyonra tett szert. Fiatalkori önarcképein hosszú göndör hajjal látható, excentrikus öltözetben. Rajongott a kalapokért, a divatért. Nemcsak festő volt, hanem ahogy manapság mondanák, divattervező is. Van egy híres festménye, amelyiken feleségével látható, amint az amszterdami, ma is nemcsak turistalátványosságnak számító vöröslámpás negyedének egyik korabeli bordélyában mulatozik. Az ölében ül Saskia, Rembrandt a hátát öleli, jobb kezében pezsgőspohár. Hátra tekint, önfeledten nevet, koccintásra emeli poharát a néző felé. A festmény úgy is ismert, mint a tékozló fiú példázatának egyik jelene, ahogy a kisebbik fiú éppen apja vagyonát tekozolja el. Mulatozás, laza, felszínes élet.¹⁰

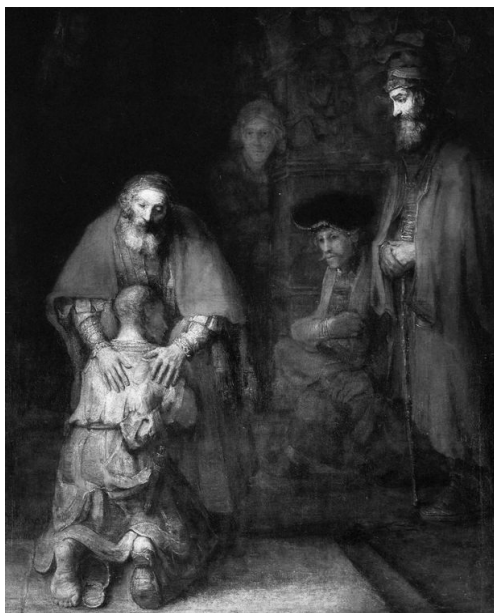
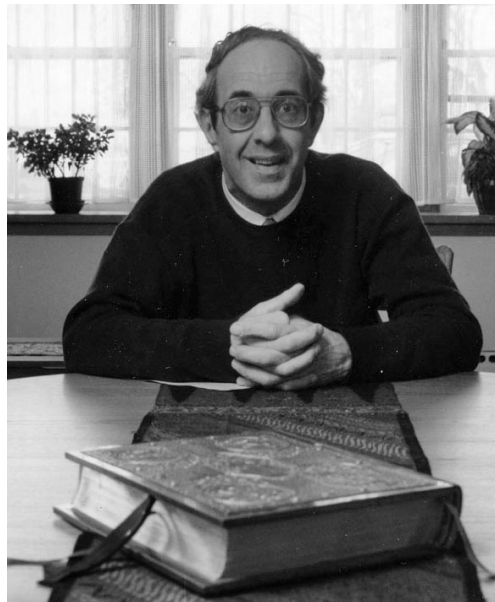
Viszont, ahogy telt az idő, s ez meglátszik az idősebb kori önarcképeken, életével együtt a szemlélete is megváltozik, mert Jób módjára, őt is egymás után éri a megpróbáltatások, s ő is – szinte – mindent elveszít. Habár még mindig elismert festőművész, 1656-ra mégis fizetésképtelenné válik. Hogy elkerülje a teljes anyagi összeomlást, tulajdonait és befolyó hasznát kénytelen a hitelezőire írnia. Ők pedig 1657–58-ban három árverezésen árúsítják ki festményeit és értékes magángyűjteményét, valamint amszterdami házáat és bútorait. Ezek csupán az anyagi veszteségek.

A legfájdalmasabb csapások viszont családapaként érik. 1635-ben meghal az első fia, Rumbartus, rá három évre meghal a lánya, Cornelia; két évvel azután meghal a második lánya is (akinek szintén a Cornelia nevet adta); még két év múlva pedig, 1642-ben szeretett felesége, Saskia is meghal. Kilenc hónapos fiával, Titusszal marad özvegyen. Fia mellé egy özvegyet fogadott gondozóul, Geertje Dircxet, akivel viszonyt kezdett, s akitől később, méltatlan módon úgy szabadítja meg magát, hogy az asszony családjának közreműködésével intézetbe utaltatja, s utána is gondoskodik arról, hogy ne kerüljön ki onnan. A szobalányával, Hendrickje Stoffelsszel kialakított új kapcsolata

¹⁰ A Rembrandt festményeiről készült fényképek forrása: <http://www.rembrandtonline.org/>.

felháborította ugyan a református egyházi hatóságokat (Hendrickje egyházi fegyelmi eljárásban részesül, Rembrandt ugyanezt azért kerüli el, mert nem volt református egyháztag), de mégis a rendes mederben bontakozik ki. Újabb tragédia, hogy a Hendrickjétől született fia 1652-ben meg is hal. Másik közös gyermekük egy lány, aki valószínű, hogy apja kívánságára ugyancsak a Cornelia nevet kapja. Ő lesz az egyetlen gyermeke, aki túléli őt. Titus fia megéri ugyan a felnőttkort, de röviddel házasságkötése után, öt évvel Hendrickje halála után, 1668-ban ő is meghal. Rembrandt, fia halála után egy évvel hal meg. *A tékozló fiú hazatérése* című festménye élete utolsó képei közé tartozik.

Ugyanígy Henri Nouwen sorsa is párhuzamba állítható a példázattal, amint azt éppen saját maga teszi a Rembrandt festményéről, s a paraboláról írt önvallomásértékű könyvében. Rembrandt-hoz hasonlóan Nouwen is holland. Katolikus pap volt, aki életének nagy részét Amerikában töltötte. Teológus- és pszichológusként az Egyesült Államokban olyan neves egyetemeken tanított, mint a Yale és a Harvard. Egy adott ponton ő is mindent otthagy, s úgy dönt, hogy értelmi fogyatékosok lelkipásztorként szolgál egy kanadai gyógyintézetben. Könyvének bevezetőjében írja, hogy amikor olvasta ezt a példázatot, és 1983-ban, amikor Franciaországban először látta ennek a festménynek a reprodukcióját, akkor ő is a kisebbik fiú életébe tudta magát beleképzelni.

Azért, mert ő is elhagyta otthonát, Hollandiából Amerikába költözött, hogy ott keresse az érvényesülés lehetőségeit. A közérdekű témákat feszegető, áttekinthető rendszerbe szedett gondolatfejtése, fogalmazásának közérthetősége és megragadó stílusa több mint negyven könyv nagy sikerű szerzőjévé tette. Bár holland volt, könyveit szinte kivétel nélkül angol nyelven írta, így írásai még ismertebbekké s még hozzáférhetőbbekké lettek az egyre szélesebb körű olvasóközönség számára.

A példázatbeli történet azzal kezdődik, hogy a kisebbik fiú kikéri apjától az örökség ráeső részét. Már a szülő életében ezt tenni, azt jelenti, hogy a szülő halálát kívánni, ami a lehető legnagyobb impertinencia. Ennek ellenére, az atya nem ellenkezik. Nem tesz szemrehányást és

nem próbálja lebeszélni. Annyira szereti, hogy mindent utánahagy. Minden szülőnek óriási dilemmája, hogyan járjon el gyermekével szemben, amikor az lázad. Ez a tanácsatlanság talán annak a súlyosbított fájdalomnak a szerves része, amellyel Isten a bűneset után (leendő) szülői mivoltában sújtotta az embert. Az asszonyoknak mondott átokban az áll, hogy: „felette igen megsokasítom viselősséged fájdalmait.”¹¹ Az eredeti szöveget így is lehet értelmezni, hogy „meghosszabbítván meghosszabbítom” azt a fájdalmat, amit a te viselősséged jelent. Félreértés, hogy a bűneset után átokként tört be az addig dologtalan, fájdalomtól mentesített, halhatatlan ember életébe a munka, a „terhes” viselősség, a fájdalmas szülés és a halál. Nem erről van szó, hanem arról, hogy Isten a szülői mivolttal „természetesen” együtt járó fájdalmat kinyújtja a szülőember életének teljes hosszára. A magzatnak az inkubációs ideje kilenc hónap, vagyis negyven hét. (Valószínű, hogy az időtartam felosztásának ebben a képletében rejlik a negyvenes számnak a Bibliában – például a böjt negyvennapos idejében, vagy a pusztai vándorlás negyvenéves időszakában – kapott rendkívüli hangsúlya. Azért, mert ez az előkészítésnek, illetve a felkészülésnek az ideje.) Viszont szülői mivoltunknak az inkubációs ideje életünk végéig tart. Isten Atya-voltának inkubációs ideje pedig maga az örökkévalóság. Az egyik kortárs írónál, Paulo Coelho-nál olvastam: „Ha igaz, hogy még Istennek is megvan a maga pokla, ez pedig az emberek iránt érzett szeretete, akkor minden embernek van pokla, mégpedig egy karnyújtásnyira: a családja iránt érzett szeretete.”¹²

A példázatbeli fiú nemcsak messzire vetődik, hanem mélyre is süllyed, annyira, hogy akár a disznók moslékéval is megtömné a hasát, ha adnának neki. Állati éhségében nem törődik azzal, hogy vallásos neveltetése szerint a disznó nem kóser állat, s a disznók étke még kevésbé tiszta. Az idegenek szeretetlensége gátolja meg abban, hogy megszegje az ószövetségi tisztasági törvényeket.

Eldönti, hogy inkább hazamegy, s ezért kigondolja azt a forgatókönyvet, amely szerint apja elé álljon. Más körülmények között, de valahogy úgy, ahogy Petőfi Sándor is a *Füstbement* tervében írja. Hazaérkezve, belekezd ugyan a mondókájába, de az atyja nem engedi, hogy végigjátssza az előre kitervelt librettóját, hanem – annál a pontnál, hogy „... és nem vagyok immár méltó, hogy fiadnak hívattassam”¹³ – megszakítja. Ő, aki nem szólt bele fia döntésébe, nem próbálta lebeszélni arról, hogy elmenjen otthonról, most (fiával szemben „engedetlen” módon) félbeszakítja, beleszól, és nem hagyja, hogy továbbfolytassa. Szeretetének teljes „arzenáljával” fogadja vissza, és mindent megtesz azért, hogy ezt kifejezésre juttassa. Örömajándékai mind-mind fia új életének elengedhetetlen kellékei.

Új ruhába öltözteti. Gondoljunk itt József történetére. Ott a féltékenység oka, a testvérek büntetének tárgyiasult indítéka a ruha volt. Az apjuk mindig cifra ruhában járatta kedvencét. A többi testvér viszont nem tehette ugyanezt, mert nekik dolgozniuk kellett, nem viselhetek folyton tiszta ruhát. Ezért a legelső dolog, amit tesznek az, hogy letépi József-ről, a gyűlölt divatmajomról az apai kivételező szeretet kérkedő bizonyítékát, a ruhát.¹⁴ Testvérgyilkossági kísérletük után pedig pontosan ezt a letépett ruhát kenik be vérrel és ad-

¹¹ 1Móz 3,16.

¹² Coelho, Paulo: *Az ördög és Pym kísasszony*. Ford. Nagy Viktória. Athenaeum 2000 Kiadó, Budapest 2009.

¹³ Lk 15,19. 21.

¹⁴ 1Móz 37,23.

ják át apjuknak, hogy íme, ennyi maradt a kedvenc fiából.¹⁵ Jákób valószínű, hogy mindvégig megtartotta ezt az idővel cafatosra ölelt emléket. Amikor József kikerül a börtönből, s a fáraó a legnagyobb méltóságra emeli, akkor az első dolgok közé tartozik, hogy új ruhába öltözteti.¹⁶ A Bibliát záró Jelenések könyvében Jézus – akit szintén megfosztottak és köntösére sorsot vetettek¹⁷ – azt ígéri az övéinek, hogy: „Aki győz, az fehér ruhákba öltözik.”¹⁸

Az atya másik ajándéka a gyűrű. A pecsétgyűrű az örökség jele. Amit megjelölnek vele, az illető tulajdonává válik. Mint az írásba foglalt szó is, amit a pecsét hitelesít. (A fáraó is legelőször a maga gyűrűjét adta oda Józsefnek, hogy ezzel fejezze ki a ráruházott hatalmat.¹⁹) A gyűrűsujj vére a szívvel van egyenes kapcsolatban. Ezért is hordják ezen az ujjon az életre szóló szövetségkötés szentesítőjét, a jegygyűrűt, hogy jelezze a szívek egybekapcsolódását.

A példázatbeli fiú új sarut is kap az atyjától, hogy ezután az új élet új útján járjon. A festményen a hazatért fiúnak a bal lába meztelen, közvetlenül azelőtt eshetett le a már használhatatlan saruja. A másik lábán még ott van a saru, de már rongyokká, cafatokká szakadva a hosszú úttól s az embertelen nyomortól.

Nézzük meg a festmény központi jelenetét. Az atya elé roskadó fiú hátulról látható. Jobb profiljáról a megbánás és a megnyugvás olvasható ki egyszerre. Feje kopasz, akár egy fogolyé. Azzal, hogy valakit lekopaszítanak, azt jelenti, hogy egyéniségétől, személyazonosságától próbálják megfosztani. Hogy attól kezdve az ember többé már ne ember, hanem csak egy adat, egy szám legyen. Egy „häftling”.²⁰ Viszont mégsem kelti azt a benyomást, hogy ő egy „senki”, hanem inkább azt, hogy bárki, illetve mindenki lehet. Úgy lett személyazonosságát veszítetté, hogy behelyettesíthetővé és általánosíthatóvá vált.

¹⁵ 1Móz 37,31–33.

¹⁶ 1Móz 41,42.

¹⁷ Mt 27,35; Mk 15,24; Lk 23,34; vö. Zsolt 22,19.

¹⁸ Jel 3,5.

¹⁹ 1Móz 41,42.

²⁰ Vö. Lustig Oliver: Häftling szócikk in: uő: *Lágerszótár*. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár – Napoca 1984. A német szó „foglyot”, „fegyencet” jelent.

Egybevetve a már említett, harminc évvel azelőtt festett képpel, felmerülhet a kérdés: hova lett a hosszú göndör hajú, bajuszkás fiatalember, aki alkalmi hölgye társaságában gondtalanul szürcsölgette pezsgőjét, s a pávapástétomot még kóstolásra sem méltatta? A valamikor struccotlallal ékesített kalapban, válogatott ruhadarabokban tet-szelgő fiatalember kifakult alsóruhában tér haza. Szinte hihetetlen, hogy ugyanaz az ember van a két festményen, s ugyanaz a képzőművész festette mindkét képet. 1736-ból (tehát fiatalkorából) származik Rembrandtnak egy metszete, amely szintén a tékozló fiú hazatérését mutatja be. A jelenet ott színpadias, nem pedig drámai; lendületes, nem pedig szemlélődő; felszínes, külsőségekben tobzódó, nincs mélysége, bensőségsége. Illusztráció. Több mint három évtized, s a csapásoknak embert próbáló hosszú sora kellett ahhoz, hogy a képregényszerű ábrázolás helyett Rembrandt tényleg evangéliumot fessen.

Visszatérve a festményhez, érde-
mes megfigyelni egy apró részletet,
azt, hogy a hazatért fiú oldalán ott van
egy kis kardszerű tőr. Ez a jelentékte-
lennek tűnő tárgy a festőművész so-
katmondó adaléka. Saját kora szokásai-
nak nyelvén ez a tőr a nemességnek
volt a jele. Vagyis, a tékozló fiú akár-
hova, bármilyen messzire vetődött,
mégsem hagyta elveszni minőségét.
Az idegenek számára ugyan egy senki,
aki még a disznók moslékára sem ér-
demes, de önmaga előtt – bár sérült
önbecsülésében, mert azt mondja,
hogy „nem vagyok immár méltó, hogy
fiadnak hívattassam” – lénye mélyén
továbbra is atyja fia maradt. S erről
még a vészhelyzetekben sem mondott
le. Minden bizonnyal eladhatta, vagy a
rövid távú túléléshez szükséges éle-

lemre válthatta volna becses státusszimbólumát, de mégsem tette ezt. Ugyanígy az emberi bűn sok mindent eltorzított, viszont az, ami bennünket nemesekké, Istenhez, a mi mennyei Atyánkhoz tartozókká tesz, az istenképűségünket még a bűnben sem veszítettük el.

A példázat három szereplője közül eddig főképpen a kisebbik fiúról beszéltünk. Szót kell ejtenünk az idősebbik fiúról is. Az evangéliumi szöveg szerint akkor, amikor az atya összehívja a szolgálát és megrendezi az örömnepséget – ami tulajdonképpen nem más, mint egy istentisztelet, áldozati lakoma, melyen a hízott tulok hálaáldozat-ként kerül leölésre –, az idősebbik fiú (még) nincs otthon. A festmény mégis úgy ábrázolja, mintha ő is otthon lett volna, amikor hazajött a testvére. Az egyik műelemző azt írja erről a „pontatlanságról”, hogy Rembrandt itt nem a bibliai szöveg betűjéhez, hanem az Ige lelkéhez igazodott.²¹

²¹ Barbara Joan Haeger: *The Religious Significance of Rembrandt's Return of the Prodigal Son: An Examination of the Picture in the Context of the Visual and Iconographic Tradition.* [Doktori disszertáció.] University of Michigan, University Microfilm International, Ann Arbor, Mich 1983, 173.

Az idősebbik fiú a jobb szélen áll, látszólag kívülről szemléli a jelenetet. Arcvonásai világosan mutatják az atyjával való hasonlóságot. Öltözete is erről árulkodik, s a példázatból kiderül, hogy életvitelében is ezt igyekezett kimutatni. Végig engedelmes volt atyjához, sosem távozott el otthonról. Habár nem tűnik rokonszenvesnek, mégis ha jobban belegondolunk, magunkénak is érezhetjük jellemét és sorsát. Mi is arra törekszünk, hogy megfeleljünk a szülői elvárásoknak, hogy beleilleszkedjünk a biztonságosnak vélt megszokott környezetünkbe. Következésképpen próbáljuk építeni karrierünket, és szívesebben választjuk a rutinok kockázatmentes nyugalalmát a rendbontó „kilengések” helyett. Habár lelkünk mélyén lappangó vágyaink szerint mi is messzire kalandoznánk, mégsem hagyjuk, hogy eluralkodjék rajtunk ez az elvágyódás. Mert tulajdonképpen mind olyan idősebb testvérek vagyunk, akiknek lelkében egy-egy fiatalabb testvér húzódik meg.

Itt újból egy Coelho-könyvre hivatkozom, arra, amelyiknek világhírét köszönheti, *Az alkímista* címűre. Ott is a példázatunkhoz hasonló történetről van szó: egy Santiago nevű pásztorgyerek, akit a szülei papnak szántak,

úgy dönt, hogy inkább kincskereső útra indul, elmegy megismerni a világot. Amikor tervével előáll az apjának, szülője átadja neki azt a pénzt, amit egyszer a mezőn talált, s amit az egyháznak szánt jövedő papfia hozományaként és útjára engedi gyermekét. Érdeemes idéznem a búcsúzási jelenetet: „Az apja már nem szólt semmit. (...) Ezzel megáldotta őt. Santiago kiolvasta az apja szeméből, hogy ő is szívesen nekivágott volna a világnak. És ez a vágya nem csillapodott, hiába próbálta évtizedeken keresztül elfojtani étellel, itallal, meg a fedéllel a feje fölött.”²²

Annak ellenére, hogy az idősebb testvér külsőre megtévesztően hasonlít az apjára, belsőleg mégis egészen más. Valahogy úgy, mint azok a farizeusok és írástudók, akiknek zúgolódására – hogy Jézus bűnösöket fogad magához és rokonszenvét a velük való asztaltársaság nyílt vállalásával mutatja ki – a fejezet hármasszoros példázatának elmondásával válaszol. A hallgatóság mind ilyen idősebb testvérekből állt, akik azt képzelték magukról, hogy ők minden törvényt pontosan betartanak, ezért csakis ők méltók arra, hogy atyjuk fiainak hívassanak, miközben megszólták (még magát Jézust is, ahogy a példázatbeli idősebb testvér az atyját szólja meg), lenézték és kiközösítették kisebb testvéreiket.

²² Coelho, Paulo: *Az alkímista*. Ford. Simkó György és Piros Ákos. Athenaeum 2000 Kiadó, Budapest 2005. 25.

Itt derül ki az idősebb testvér igazi valója – az, hogy ő is egy tékozló fiú. Mert attól, hogy mindvégig otthon maradt, hogy látszólag mindig engedelmes volt, valójában mégis távol volt. Bár atya közvetlen közelében telt az élete, igazából mégis szakadék tátongott közöttük és élete központja között. A tékozlónak elkönyvelt kisebbik fiú hazatalál, és új életre támad, az idősebb fiú viszont még mindig messze van, mert önmagát rekesztette ki abból az atyai hajlékból, melyet sosem tekintett igazán otthonának, abból a családi körből, melyet magától idegennek nevezett. A példázat nyitva marad, mert úgy az idősebb testvérnek az atya hívására adott választát, miképpen a kisebbik fiú további sorsát is csak találgatni tudjuk.

Azt viszont egyértelművé teszi, hogy az atya mindkét gyermekét egyaránt fájdalmasan nagy szeretettel szereti. Hiszen a szülő szeretetét az a csodálatos vonás jellemzi, hogy akárhány gyermeke legyen, mindig az válik egyszülötté, aki veszélybe sodródik, akiből „elvezett” lesz. Attól kezdve – látszólag – csakis arra az egyetlenre összpontosít, mint a jó pásztor, aki úgy tűnik, mintha elhanyagolná a kilencvenkilencet a kallódó egyért. Midőn az idősebb fiúról derül ki, hogy ezúttal ő az elveszett, a tékozló, aki mindezidáig nem élt helyesen az atyjától kapott mindennel, most ő válik egyszülötté, ama egyetleneggyé, akiért szülője mindent megtesz, hogy hazakeríthesse.

Rembrandt festményén, az alkalmazott chiaroscuro-technikának köszönhetően, pontosan látszik, hogy a világosság az atyából árad. Rávetítődik a magához ölelt kisebbik fiúra, de ugyanúgy magához szólító vonzerővel sugárik az oldalt álló idősebbik fiúra is. A festményen ábrázolt atya majdnem (vagy éppen teljesen) vak, szemének világa ugyan kihunyófélben, de annál ragyogóbban fénylik szíve szeretetének világossága. Óreg kezeivel most a kisebbik fiát szorítja magához, de szíve fénykörének ölelésével mindkét gyermekét magához és egymáshoz vonja. Ettől szélesedik ki ölelésének boltíve gyermekei testvérközösségének otthonává az atyai szeretet templomában.

A festmény központi üzenete az atya ölelésében jut kifejezésre. Közelebről nézve, jól látható, hogy a bal kéz egy férfikéz. Atyai kéz. Erős ujjai szét vannak tárva – tartani és támogatni, megőrizni és óvni próbál. A jobb kéz pedig egy női kéz. Anyai kéz. Nem erővel fog át, hanem a szeretet gyöngédségével kíván vigasztalóan simogatni. Itt rejlik a „kód”: Istennek – mint szülőnek – a szeretete: egyszerre atyai és anyai szeretet. Úgy, ahogy az Ézsaiás könyvében olvasható: „Hát elfeledkezhetik-e az anya

gyermekéről, hogy ne könyörüljön méhe fián? És ha megfeledkeznének is ezek: én te rólad el nem feledkezem. Íme, az én markaimba metszettek fel téged.”²³

A kód – mégis – rejtély marad, miképpen a szív is rejtelmes, s ahogyan a példázat vége is személyes alkalmazásunkra bízott talány. Olyan rejtély, amely a kibeszélhetetlen szeretet titokzatosságában oldódik fel.

Belehullani Isten atyai-anyai ölelésébe és hallgatni annak a magzatnak a szívverését, aki én vagyok, egy új életre való születésemre várva – egy olyan világba, amelyből többé nem vágyom eltávozni, s így Isten sem kénytelen utánam indulva magára hagyni testvéreimet; amely attól az én világom, hogy már nem különbözik az Istenétől, mert a kettő eggyé vált a hazaérkezésünkben. Mert nemcsak Isten a mi hajlékunk, hanem mi is Istennek lettünk otthonává.²⁴

Felhasznált irodalom

BIBLIA. Kecskeméthy István fordítása. Koinónia, Kolozsvár 2002.

Barbara Joan Haeger: *The Religious Significance of Rembrandt's Return of the Prodigal Son: An Examination of the Picture in the Context of the Visual and Iconographic Tradition*. University of Michigan. University Microfilm International, Ann Arbor, Mich 1983.

Coelho, Paulo: *Az ördög és Prym kisasszony*. Ford. Nagy Viktória. Athenaeum 2000 Kiadó, Budapest 2009.

Coelho, Paulo: *Az alkímista*. Ford. Simkó György és Piros Ákos. Athenaeum 2000 Kiadó, Budapest 2005.

Nouwen, Henri J. M.: *The Return of the Prodigal Son. A Story of Homecoming*. Darton, Longman and Todd, London 1992.

Oliver Lustig: *Lágerszótar*. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár – Napoca 1984.

---

²³ Ézs 49,15–16b.

²⁴ <http://www.atla.com/digitalresources/summary.asp?componentid=19463&count=68&total=239&pagenumber=17&cl1=NOUWENMS&keyword=&title=&description=&subject=>; valamint <http://www.atla.com/digitalresources/detail.asp?componentid=22083&count=105&total=239&pagenumber=11&cl1=NOUWENMS&keyword=&title=&description=&subject=>